

8. Jänterä-Jareborg M. Marriage Dissolution in an Integrated Europe: The 1998 European Union Convention on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters (Brussels II Convention). Yearbook of Private International Law. 1999. Vol. 1. P. 1–19.

9. Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for children of both spouses. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R1347&from=EN> (дата звернення: 05.10.2018).

10. Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R2201&from=EN> (дата звернення: 05.10.2018).

11. Макаруха З. М. Юрисдикція, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах транснаціонального характеру в рамках Європейського Союзу. Українсько-грецький міжнародний юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». 2009. № 1. С. 47–52.

12. Черняк Ю.В. Деякі підстави для відмови у визнанні іноземних судових рішень з сімейно-правових спорів (аналіз практики ECHR, ECJ та судів України). Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Випуск 121. Частина I. С. 136–146.

13. Кройтор В.А. Загальна характеристика стандартів Європейського Союзу в сфері доступності судового захисту. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2007. № 36. С. 303–309.

14. Council Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010R1259> (дата звернення: 05.10.2018).

УДК 347.961(477)(094.1)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF NOTARIAL ACTIVITIES IN UKRAINE

Денисяк Н.М., к.ю.н.,
старший викладач кафедри
цивільного та господарського права і процесу
Міжнародний гуманітарний університет

У статті вивчено актуальні питання нормативно-правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні. Розглянуто та з'ясовано діяльність органів нотаріату в незалежній Україні. Проаналізовано поняття нотаріальної діяльності. Наголошено на тому, що нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в незалежній Україні зазнало суттєвих змін, зокрема щодо розширення повноважень нотаріальних органів.

Ключові слова: нотаріус, регулювання, інститут, законодавство, нотаріальна діяльність, органи нотаріату, нотаріальні дії, особливості нотаріату.

В статье изучено актуальные вопросы нормативно-правового регулирования нотариальной деятельности в Украине. Рассмотрено и выяснено деятельность органов нотариата в независимой Украине. Проанализировано понятие нотариальной деятельности. Отмечено, что нормативно-правовое регулирование нотариальной деятельности в независимой Украине претерпело существенные изменения, в частности по расширению полномочий нотариальных органов.

Ключевые слова: нотариус, регулирование, институт, законодательство, нотариальная деятельность, органы нотариата, нотариальные действия, особенности нотариата.

In our country, the process of becoming a Ukrainian notary has started and continues. During this time the notary of Ukraine not only changed, absorbing the best traditions and experience of notaries in the developed countries of Europe and the world, but also successfully overcame many difficulties, gradually becoming an effective system that meets the requirements of modern society. Recently, Ukrainian notarial legislation has undergone significant positive changes. Notarial legislation, which is understood in a broad sense as a system of acts on issues related to the organization of a notary and the activities of a notary, covers a wide range of sectoral norms that are in one way or another faced with the functioning of a notary. It should be noted that the current significance of the notary, including in the international legal context, is growing rapidly, which is associated with the development of integration, the interpenetration of legal, social and economic phenomena, the needs of improving law enforcement and human rights mechanisms. One should agree with the opinion that in Ukraine, recently, there has been a practice of widespread use of sub-legal regulation in general and notary in particular. The issue of the cases of mandatory application by the court and notaries of the rules of foreign law, conditions of its application or non-application will be required. The obstacles to the application of such norms are certain legal circumstances, namely: violation of public order, fundamental rights and freedoms, basis of constitutional order; a threat to sovereignty when the rules of international law conflict with the imperative norms of Ukrainian legislation, when the parties, with the help of conflict rules, want to circumvent imperative norms of Ukrainian legislation. The desire of the Institute of Notary Publication of Ukraine to enter the international notary community requires the study and adoption of the positive experience of legal regulation of the organization and activities of the notary bodies of foreign countries, which will contribute to a deeper understanding of the trends in the development of legal regulation of the domestic notarial system. Notarial activities should meet the requirements of international standards developed by international practice and reflected in international legal instruments and acts of national legislation. It is based on the principles of legality, professional secrecy, objectivity, responsibility and accessibility, and is aimed at protecting the civil rights of individuals and legal entities and observing public interests.

Key words: notary, regulation, institute, legislation, notarial activity, notary bodies, notarial acts, especially notaries.

В нашій країні розпочався та триває процес становлення українського нотаріату. За цей час нотаріат України не лише змінився, вбираючи в себе найкращі традиції і досвід нотаріатів розвинутих країн Європи та світу, але й успішно долав численні труднощі, поступово перетворюючись

на ефективну систему, яка відповідає вимогам сучасного суспільства. Останнім часом українське нотаріальне законодавство відчувало значні позитивні зміни. Зокрема, були виконані дві важливих вимоги: створена професійна організація нотаріусів (Нотаріальна палата України) і при-

йнятті Правила професійної етики нотаріусів. Прийняття України до лав МСН підтвердить визнання високого професіоналізму українських нотаріусів на міжнародному рівні. Членство в цій організації дасть змогу українським нотаріусам ближче познайомитися з міжнародним досвідом ведення нотаріальних справ, постійно обмінюватися практичним досвідом з європейськими колегами, а також сприятиме гармонізації й уніфікації українських нотаріальних документів із міжнародними.

Основні особливості нотаріату та нотаріальної діяльності зумовлюють, з одного боку, необхідність державного впливу на процес функціонування зазначеного об'єкта та, з іншого боку, визначають особливості такого регулювання.

Юридична природа норми у сучасному законодавстві про нотаріат базується на тому, що ще з прийняттям згаданого Закону України «Про нотаріат» було закладено першооснови для правового регулювання відносин, які утворюються з приводу реалізації уповноваженими органами публічно-владної діяльності у приватній нотаріальній сфері, визначені правила поведінки, права й обов'язки учасників цих відносин, а також юридичні наслідки через невиконання або неналежне виконання відповідних владних розпоряджень держави.

До конструкції механізму правового регулювання включено норми права, правовідносини, акти тлумачення норм права, правову свідомість, правову культуру та акти реалізації норм права. За допомогою норм права законодавець встановлює права та обов'язки певних суб'єктів і, власне, створює необхідні умови для розвитку правовідносин [16].

Законодавство України про нотаріат – це нормативно-правові акти, які прийняті уповноваженими державними органами, в яких закріплені правила, що врегульовують організацію і компетенцію нотаріальних органів держави та процесуальний порядок вчинення ними нотаріальних дій [19].

Законодавство про нотаріат, що розуміється в широкому аспекті як система актів із питань, пов'язаних з організацією нотаріату та здійсненням діяльності нотаріату, охоплює широке коло галузевих норм, що так або інакше стикаються з функціонуванням нотаріату. Основний масив норм має цивільно-правову природу, а отже, можна стверджувати, що законодавство – це, насамперед, Цивільний кодекс України, норми якого в основному належать до змісту нотаріальної діяльності, що визначає сутність конкретних нотаріальних дій. Варто зазначити у зв'язку з цим, як позитивне явище наявність безлічі процедурних норм нотаріального провадження, наприклад, у розділі V «Спадкове право» ЦК України. Крім цього, такі норми містять Цивільний процесуальний кодекс України, Сімейний кодекс України, Житловий кодекс України тощо [2].

В Україні, як уже зазначалось, основним законодавчим актом, що визначає правовий статус нотаріусів, зміст та організацію діяльності нотаріату, є Закон «Про нотаріат» № 3425-XII від 02.09.1993 р., положення якого конкретизовані іншими нормативно-правовими актами. Так, ст. 2 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України [1].

За визначенням Міністерства юстиції (Лист Мініюсту № 31-32/300 від 17.05.2007 р. «Стосовно реформування нотаріату в Україні»), Закон України «Про нотаріат» є законом перехідного періоду, а тому потребує оновлення, узгодження із сучасними тенденціями формування державності на демократичних засадах. Головним недоліком зазначеного чинного закону України є те, що він суттєво ґрунтується на традиціях, які виникли за радянських часів, у відриві від генерального розвитку нотаріату в країнах континентальної правової сім'ї, тобто тих країнах, де є нотаріат латинського типу.

Саме тому в 2008 р. до нього внесено істотні зміни, спрямовані на уточнення правового статусу державних і приватних нотаріусів, вимог, яким вони мають відповідати, регламентацію режиму нотаріальної таємниці, уточнення порядку роботи кваліфікаційної комісії нотаріату, визначення нотаріального округу тощо. Ці зміни сприяли поступовому переходу до єдиного нотаріату, удосконаленню порядку допуску громадян до такої діяльності, покращенню умов доступу до нотаріальних послуг.

Протягом років нашому законодавцю вдалось, змінивши законодавство, покращити доступ населення до нотаріальних послуг, зрівняти у повноваженнях державних та приватних нотаріусів (оформлені ними документи отримали однакову юридичну силу), встановити підвищені вимоги до професії нотаріуса і, відповідно, посилити гарантії його діяльності та правового режиму нотаріальної таємниці, ввести поняття відповідальності нотаріусів (зупинення та припинення діяльності) у разі допущення порушень, забезпечити реалізацію конституційного припису щодо судового контролю за законністю вчинених нотаріальних дій тощо [15].

Із прийняттям Закону нотаріат в Україні зазнав неабияких змін. Кардинальними нововведеннями були такі:

- 1) запровадження інституту приватних нотаріусів;
- 2) створення кваліфікаційних комісій нотаріату з метою визначення рівня професійної підготовки осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- 3) заснування в обласних центрах, містах Києві, Севастополі державних нотаріальних архівів, що є складниками Національного архівного фонду тощо.

Новий поштовх реформ нотаріату дав Наказ міністра юстиції України від 24 грудня 2010 р. № 3290/5, яким була затверджена Концепція реформування органів нотаріату в Україні [18].

Закони України надають органам державної влади та місцевого самоврядування право здійснювати публічно-владні повноваження у сфері приватного нотаріату (наприклад право здійснювати кваліфікаційні випробування, державну реєстрацію, стандартизацію діяльності, державний контроль за нотаріальною діяльністю тощо), тим самим визначаючи правоздатність приватних нотаріусів та, відповідно, повноваження у забезпеченні охорони прав громадян.

Крім того, нагальною потребою удосконалення правового статусу нотаріусів стало підписання Президентом України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно», що набрав чинності 1 січня 2013 р., за яким нотаріус наділений повноваженнями спеціального суб'єкта державного реєстратора прав на нерухоме майно, що виникають внаслідок вчинення нотаріальних дій [19]. У зв'язку з цим відповідні зміни були внесені до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», Закону України «Про нотаріат», Постанови Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 868 «Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Порядку надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно», Наказу Міністерства юстиції України від 28 травня 2014 р. № 845/5 «Про заходи щодо державної реєстрації прав на землі сільськогосподарського призначення» [4].

До підзаконних актів, що регулюють діяльність нотаріусів, належать:

- Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 [252] з метою узгодження нормативно-правових актів Міністерства юстиції України із Законом України «Про нотаріат», та низка нормативних актів, які деталізують окремі аспекти діяльності приватних нотаріусів;

• Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок посвідчення заповітів і доручень, притриманих до нотаріально посвідчених» від 15.06.1994 р. № 419 в редакції від 04.07.2013 р. [5];

• Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» від 29.06.1999 р. № 1172 в редакції від 12.06.2015 р. [6];

• Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, як і укази та розпорядження Президента, є інструментами виконавчої влади і деталізують законодавство, в межах наданої компетенції уточнюють його. Такі постанови мають переважно технологічний характер і, дублюючи норми законів, деталізують їх. Наприклад, Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 р. № 7-93 «Про державне мито» в редакції 01.01.2017 р. [7];

• Накази Міністерства юстиції України – центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію єдиної державної політики у сфері нотаріату і має право здійснювати координацію діяльності органів державної влади. Наприклад, накази Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса» від 22.03.2011 р. № 871/5 в редакції 01.01.2013 р. [248], «Про затвердження Положення про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням» від 12.06.1998 р. № 36/5 в редакції Ухвалення судового рішення від 19.06.2013 р. [8] тощо;

• Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування» від 11.11.2011 р. № 3306/5 в редакції 29.11.2013 р. [9];

• Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України» від 27.12.2004 р. № 142/5/310 [10];

• Наказ Міністерства юстиції України «Про організаційні заходи з постачання, зберігання, обігу, обліку спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання» від 04.11.2009 р. № 2053/5 в редакції від 12.01.2016 р.;

• Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 р. № 3253/5 в редакції від 3.01.2015 р.;

• Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Примірного положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру» від 04.01.1998 р. № 3/5 в редакції від 29.08.2015 р.;

• рішення та розпорядження місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Цими нормативними актами встановлені основні засади професії державного нотаріуса, порядок доступу до професії (стажування, складання кваліфікаційного іспиту, отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю), підвищення кваліфікації, оплати праці та інші організаційні питання державного нотаріату. Вказаний перелік не є вичерпним. Нотаріус та інші особи, які вчиняють нотаріальні дії, керуються й іншими нормативно-правовими актами, які стосуються особливостей вчинюваних нотаріальних дій чи здійснення нотаріальної діяльності. Окрім того, законодавцем видано низку нормативно-правових актів, які регулюють саме нотаріальну діяльність, тобто процесуальні дії нотаріусів щодо реалізації покладених на них законодавством повноважень.

Щодо матеріальних норм, якими керуються нотаріуси під час здійснення нотаріальних дій, то до них належать норми ЦК України від 16.01.2003 р., ГК України

від 16.01.2003 р., СК України від 10.01.2002 р., ЗК України від 25.10.2001 р. та інших кодексів та законів України. Здійснення саме процесуальних дій державними нотаріальними органами регулюються такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про нотаріат», Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.2012 р. № 296/5, «Правилами ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 р. № 3253/5 в редакції від 03.01.2015 р., «Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» від 29.06.1999 р. № 1172 в редакції від 12.06.2015 р. тощо.

Питання запровадження та закріплення порядку реєстрації нотаріальних дій (відповідних реєстрів), ведення, поповнення, забезпечення доступу до реєстрів нотаріальних дій, довіреностей, спадкового майна, правочинів та інших питань врегульовані законодавцем такими нормативно-правовими актами: Положенням про Єдиний реєстр довіреностей, затверджений Наказом МЮ України від 28.12.2006 р. № 111/5, редакція від 08.04.2016 р., Положенням про Спадковий реєстр, затверджений Наказом МЮ України від 7.07.2011 р. № 1810/5, в редакції 12.01.2016 р. тощо.

Крім того, вчинення нотаріальних дій має здійснюватися також з урахуванням судової практики. Хоча судова практика не визнана офіційним джерелом права і законодавства, все ж у разі послідовного вирішення судами певних питань вона суттєво впливає на чинність тих чи інших положень правочинів. Зокрема, важливим видається врахування під час вчинення нотаріальних дій постанов та роз'яснень пленуму Верховного Суду України, Вишого господарського суду тощо.

Під час вчинення певних нотаріальних дій державними нотаріусами мають застосовуватися й норми міжнародного права, міжнародних договорів та Конвенцій, ратифікованих Україною. Нині актуальним є питання гармонізації українського законодавства, у тому числі про нотаріат, з європейським законодавством, а також із виробленими основними принципами латинського нотаріату, які в основному закріплені в законодавстві європейських країн [21].

Нотаріат застосовує норми іноземного права відповідно до міжнародних договорів та національного законодавства [14]. Припис внутрішньої колізійної норми про застосування іноземного права є обов'язковим для нотаріуса. Відмова нотаріусом без законних підстав від застосування норм іноземного права порушує обов'язкові приписи національного законодавства. Нотаріус зобов'язаний вживати всіх необхідних заходів із метою встановлення змісту іноземного права та практики його застосування у відповідній державі.

Нотаріальна діяльність має задовольняти вимоги міжнародних стандартів, що вироблені міжнародною практикою і знайшли відображення в міжнародно-правових документах і актах національного законодавства. Вона ґрунтується на принципах законності, професійної таємниці, об'єктивності, відповідальності та доступності і спрямована на захист цивільних прав фізичних та юридичних осіб і дотримання державних інтересів.

Потребує тлумачення питання щодо випадків обов'язкового застосування судом та нотаріусами норм іноземного права, умов його застосування або незастосування. Перешкодами на шляху застосування таких норм є певні юридичні обставини, а саме: порушення публічного порядку, основних прав та свобод, основ конституційного ладу; загроза суверенітету, коли норми міжнародного права суперечать імперативним нормам законодавства України, коли сторони за допомогою колізійних норм хочуть обійти імперативні норми законодавства України.

Нотаріат ніколи не був замкненим у межах будь-якої держави. Його інтернаціональний характер проявлявся і проявляється в наданні широких можливостей іноземним

громадянам звертатися до послуг нотаріусів, що, своєю чергою, зумовило важливу роль нотаріату в розвитку нормальних, добросусідських відносин між країнами. Варто зазначити, що сучасне значення нотаріату, в тому числі і в міжнародно-правовому контексті, стрімко зростає, що пов'язано з розвитком інтеграції, взаємопроникненням правових, соціальних і економічних явищ, потребами вдосконалення правозастосовчих і правозахисних механізмів [22].

Отже, нині склалася ситуація, коли законодавство про нотаріат в Україні дійсно потребує перегляду, систематизації. Тому вченими порушене питання про зведення в єдиний кодифікований нормативний документ – Нотаріальний процесуальний кодекс України – наявного законодавчого масиву щодо нотаріату.

Варто погодитись, що в Україні останнім часом склалася практика широкого застосування підзаконного регулювання взагалі та нотаріату зокрема. Видання підзаконних нормативно-правових актів має на меті роз'яснення, трактування та конкретизацію законодавчих актів, тобто велика кількість підзаконних актів свідчить про недосконалість законодавчих норм, можливість їх різночитання, неправильного застосування та призводить до неузгодженості, хаотичності та розбіжностей у нотаріальній документації та діяльності нотаріусів та інших осіб, на яких законодавством покладено обов'язки зі вчинення певних нотаріальних дій [20].

Прагнення інституту нотаріату України увійти до міжнародної нотаріальної спільноти потребує вивчення і перейняття позитивного досвіду правового регулювання ор-

ганізації і діяльності органів нотаріату зарубіжних країн, що буде сприяти більш глибокому розумінню тенденцій розвитку правового регулювання вітчизняної нотаріальної системи. Це пов'язано з тим, що наявна міжнародно-правова основа нотаріальних відносин загалом адекватно виконує своє завдання – полегшити проблему посвідчення документів, які фігурують у міжнародному обігу, що неухильно зростає.

Процес реформування нотаріату в Україні не може бути еклектичним, а має базуватися на попередній розробці концептуальних засад функціонування нотаріату в Україні. При цьому найважливішим є те, що вирішення питання про подальшу долю нотаріату можливе з урахуванням завдань та сутності нотаріату і нотаріальної діяльності, а також необхідності подальшого втілення в українське законодавство основних засад моделі нотаріату як системи превентивного позасудового захисту цивільних прав та інтересів. Однак саме в отриманні розумного балансу приватного та публічного інтересів у професійній діяльності нотаріусів вбачається напрямок нормативного регулювання нотаріальної діяльності в Україні. Уявляється, що з цієї позиції доцільним було б прийняття не змін до Закону України «Про нотаріат», а нового Закону України «Про нотаріат та організацію нотаріальної діяльності в Україні», який відобразив би дуалістичну приватно-публічну природу нотаріату України, регулював процедуру вчинення нотаріальних дій та забезпечував гарантії функціонування нотаріату та Нотаріально-процесуального кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
3. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності»: Закон України від 06.09.2012 р. № 5208-VI. Урядовий кур'єр. 2012. № 189.
4. Лист Мінюсту № 31-32/300 від 17.05.2007 р. «Стосовно реформування нотаріату в Україні».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 868 «Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Порядку надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно».
6. Наказу Міністерства юстиції України від 28 травня 2014 р. № 845/5 «Про заходи щодо державної реєстрації прав на землі сільськогосподарського призначення».
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених» від 15.06.1994 р. № 419 в редакції від 04.07.2013 р.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» від 29.06.1999 р. № 1172 в редакції від 12.06.2015 р.
9. Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 р. № 7-93 «Про державне мито» в редакції 01.01.2017 р.
10. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса» від 22.03.2011 р. № 871/5 в редакції 01.01.2013 р.
11. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування» від 11.11.2011 р. № 3306/5 в редакції 29.11.2013 р.
12. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України» від 27.12.2004 р. № 142/5/310.
13. Наказ Міністерства юстиції України «Про організаційні заходи з постачання, зберігання, обігу, обліку спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання» від 04.11.2009 р. № 2053/5 в редакції від 12.01.2016 р.
14. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 р. № 3253/5 в редакції від 03.01.2015 р.
15. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Примірною положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру» від 04.01.1998 р. № 3/5 в редакції від 29.08.2015 р.
16. Коротюк О.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Харків: Право, 2012. 641 с.
17. Баранкова В.В. Нотаріальна діяльність: проблеми унормування. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 8. С. 35–43.
18. Глуценко Ю.В. Роль нотаріату як інституту попереджувального судочинства. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Право». 2014. Вип. 21. С. 142–150.
19. Майданик Р. Нотаріат в Україні: правова природа, місце в системі права. Юридична Україна. 2010. № 9(93). С. 65–70.
20. Орзіх Ю.Г. Нотаріат в країнах Європи. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 66. С. 208–216.
21. Фурса Є.І. Спадкові правовідносини у нотаріальній та судовій практиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 20 с.
22. Фурса С.Я. Проблема формування принципів організації та діяльності нотаріату в Україні. Часопис Київського університету права. 2008. № 1. С. 59–65.